Revija za evropsko pravo: XXI (2019)
©Udruženje za evropsko pravo, Kragujevac

Njegoslav Jović*

UDK 347.789:004.9

str. 85-98.

UTICAJ DIGITALIZACIJE NA RAZVOJ AUTORSKOG PRAVA U EVROPSKOJ UNIJI

Apstrakt

Autorska djela u klasičnoj, analognoj formi, razvojem digitalizacije prepuštaju tržišta djelima u digitalnoj formi. Tržište Evropske unije (EU) nije više samo jedinstveno (unutrašnje) tržište, već postaje i jedinstveno digitalno tržište. Razvojem tehnologije autorsko pravo se takođe razvija. Postojeći nacionalni zakoni kao i propisi EU teško mogu da adekvatno prate ove promjene. U tom smislu, u EU je usvojeno više sekundarnih propisa a poslednja je usvojena u maju 2019. godine Direktiva (EU) 2019/790 Evropskog parlamenta i Savjeta od 17. maja 2019. godine o autorskim i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ.

Predmet ovog rada će biti analiza propisa EU koji se odnose na razvoj autorskog i srodnih prava u cilju njihovog prilagođavanja digitalnom okruženju. Analiza propisa EU bi nam trebala da dâ odgovor na pitanje da li je autorsko pravo u EU razvijeno na nivou da može da prati digitalizaciju i njene prateće pojave.

Ključne riječi: autorsko pravo, digitalizacija, jedinstveno digitalno tržište, pravo EU.

* Viši asistent, Univerzitet u Banjoj Luci, Pravni fakultet, njegoslav.jovic@pf.unibl.org. Rad je primljen 02.08.2019. Odobren: 22.08.2019.

1. Uvod

Pojavom prve štamparije, parne lokomotive, automobila, struje, kompjutera, bežičnog prenosa zvuka ili slike i interneta život savremenog čovjeka je postao lakši i udobniji, a istovremeno i mnogo zanimljiviji i duhovno bogatiji.[1] Revolucionarni momenat u razvoju autorskopravne zaštite jeste pronalazak štamparije od strane Gutenberga kojim je umnožavanje autorskih djela postalo značajno lakše i jeftinije. Od tada postoji permanentan rast mogućnosti za masovnije, lakše i jeftinije bilježenje i umnožavanje svih vrsta autorskih djela, ali su se i mogućnosti za povredu autorskog prava takođe sve više povećavale.[2] Tehnološki napredak je nastavio da raste a do izražaja je posebno došao razvojem digitalizacije.

Autorsko pravo se razvijalo uporedo sa napredovanjem novih tehnologija. Razvoj fotografije, fonograma, videograma, radiodifuzije bio je izazov za autorsko pravo. Međutim, autorsko pravo se uz izvjesna prilagođavanja i modifikacije održalo do današnjih dana. Razvoj tehnologije i pronalazak digitalne forme zahtjeva izmjenu tradicionalnog koncepta autorskog prava i njegovo prilagođavanje novonastalim okolnostima. Poseban problem predstavlja, što, skoro da nije moguć promet digitalnih primjeraka autorskih djela a da ne dođe do njihovog novog umnožavanja, što kod primjeraka autorskog djela u klasičnoj formi nije problem.[3]

Autorska djela su istorijski bila materijalizovana u klasičnoj (analognoj) formi. Tako su govorna književna djela bila materijalizovana u pisanom - štampanom obliku npr. knjige, časopisi. Korišćenje i umnožavanje primjeraka autorskih djela u ovoj formi je bilo ograničeno. Analogna forma je predstavljala "čuvara" optimalne ravnoteže interesa nosilaca autorskog prava i njihovih korisnika kao i svojevrsnu "branu" koja je otežavala neovlašćenu upotrebu i moguće zloupotrebe prilikom umnožavanja autorskih djela, mada ih ni ona nije mogla zaustaviti.[4]

Napredovanje tehnologije u drugoj polovini XX vijeka doprinijelo je razvoju digitalne forme autorskih djela. Nova forma zahtijeva i značajno mijenjanje

---

[1] K. Damnjanović, *Prava intelektualne svojine i pravo konkurencije Evropske unije*, Beograd, 2011, 11.

[2] S. Marković, *Autorsko pravo i srodna prava*, Službeni glasnik, Beograd, 1999, 29-30. Vid, V. Spasić, *Autorska dela u digitalnom okruženju*, Pravni fakultet u Nišu, Niš, 2011, 125.

[3] Vid. Nj. Jović, "Iscrpljenje autorskog prava na digitalnim primjercima autorskog djela u pravu EU *de lege lata* i *de lege ferenda*", u: Zbornik radova sa Savjetovanja pravnika, XXIV Budvanski pravnički dani, *Aktuelna pitanja savremenog zakonodavstva*, (ur. M. Orlić), Budva – Beograd, 2019, 469.

[4] V. Spasić, *n. djelo*, 89.

klasičnog poimanja autorskog prava jer ovu formu ne poznaju konvencije koje uređuju autorsko pravo.[5] Već 2010. godine, tržišni podaci su pokazali veću prodaja e-knjiga nego kopija u papirnom formatu,[6] dok je smjena ka novim *online* digitalnim poslovnim modelima u industriji muzike, filma i softvera počela od ranih 2000-tih godina.[7] Ovaj trend je nastavio da raste.

2. Uopšte o digitalizaciji

Autorska djela u klasičnoj formi su materijalizovana na tjelesni nosač. Ona su fizički opipljiva. Prilikom umnožavanja "kopije" u analognoj tehnologiji imaju slabiji kvalitet od originala.

Autorska djela u digitalnoj formi se sastoje od niza povezanih djelića (bitova) koji ništa "ne znaju" i u zavisnosti od toga kako su povezani, odredиće se koja vrsta autorskog djela će nastati.[8] Autorska djela u digitalnoj formi su promjenljiva. Njih je lako modifikovati i transformisati iz jedne forme u drugu. Danas se uz pomoć tehničkih sredstava skoro bez ikakvih finansijskih sredstava može izvršiti digitalno umnožavanje knjiga, fotografija, tekstova, fonograma, videograma i sl. Kvalitet "kopija" digitalnih primjeraka autorskih djela su isti kao i kod originalnog primjerka. Promjene na digitalnim primjercima su podložne zloupotrebama čije je počinioce teško otkriti, a koje dovode do povrede autorskih prava.[9]

Digitalizacija je proces prevođenja objekta, slike, zvuka, dokumenta ili signala u digitalni oblik koja se sprovodi radi očuvanja originalnog ili postojećeg primjerka djela, veće mogućnosti korišćenja djela i stvaranja nove ponude korisnicima. Ciljevi digitalizacije su najčešće očuvanje postojećih kulturnih dobara za buduće generacije i stavljanje na raspolaganje javnosti.[10] To omogućavanje pristupa digitalizovanom sadržaju vrši se putem interneta.

---

[5] Vid. Nj. Jović, *n. članak*, 470.

[6] Vid. D. F. Tweney, "Amazon Sells More E-Books Than Hardcovers", WIRED, 2010, dostupno na: https://www.wired.com/2010/07/amazon-more-e-books-than-hardcovers/, 07.05.2019.

[7] Vid. J. Cheng, "Forget the Box: Downloads Dominate Online Software Purchases, Ars Technica", 2010, dostupno na: https://arstechnica.com/information-technology/2010/05/forget-the-box-downloads-dominate-online-software-purchases/, 07.05.2019.

[8] V. Spasić, *n. djelo*, 91-92.

[9] Vid. Nj. Jović, *n. članak*, 472.

[10] S. Ivanović, "Autorskopravni aspekti digitalizacije kulturne baštine", u: *Zbornik Intelektualna svojina i internet 2018*, (ur. D. Popović), Beograd, 2018, 70.

Internet kao globalna računarska mreža danas predstavlja uobičajan vid komunikacije. Pristupanje sadržaju putem interneta omogućava korisniku da sadržaj konzumira u vrijeme i sa mjesta koje sam odabere a da pri tom kvalitet zvuka, slike u digitalnom formatu ili video zapisa bude konstantno kvalitetan.[11] Korisnici su se navikli na ovakav vid komunikacije jer je brz i omogućava veliki prenos podataka bez ulaganja bilo kakvih finansijskih sredstava.

Promjena oblika sadržaja putem digitalizacije podrazumijeva radnju umnožavanja u autorskopravnom smislu.[12] Digitalna kopija se ne može prenijeti putem mreže (interneta) a da ne dođe do pravljenja nove kopije. Kopije se ne distribuiraju od tačke A do tačke B, već se kreiraju i reprodukuju preko mreže u "oblaku". Korisnici ovih usluga ne posjeduju fizički konkretne kopije. To predstavlja problem za institut iscrpljenja autorskog prava koji je jasan za fizičke kopije. Iscrpljenje prava na digitalnim primjercima autorskih djela još uvijek nije propisano i predstavljaće plod sudske prakse Evropskog suda pravde. U budućnosti, fokus kod iscrpljenja prava se mora usmjeriti sa distribucije na opravdavanje neophodnosti umnožavanja.[13]

Digitalna tehnologija postavlja pred autorsko pravo ozbiljan problem zbog velike lakoće i niske cijene umnožavanja i distribuiranja autorskih djela u digitalnoj formi. Kopije autorskih djela su skoro podudarne sa originalnim primjercima djela.[14] Ova tehnologija je omogućila da pojam umnožavanja djela bude proširen tako da se *de facto* izjednačava sa pristupom djelu, umnožavanje djela je postalo jeftino, brzo i kvalitetno, autorsko djelo je oslobođeno od tjelesnog nosača, otvorile su se nove mogućnosti korišćenja djela, prodaja primjeraka djela ustupa mjesto davanju prava na umnožavanje djela, ono postaje dostupno velikom broju ljudi istovremeno i to na različitim i udaljenim mjestima.[15] Prosto ljudi više nemaju potrebu za tjelesnim primjercima mnogih autorskih djela.

---

[11] Vid. S. Radovanović, "Autorskopravni aspekti prekogranične prenosivosti internetskih (onlajn) sadržaja", u: *Zbornik Intelektualna svojina i internet 2017*, (ur. D. Popović), Beograd, 2017, 117-118.

[12] S. Ivanović, *n. članak*, 70.

[13] A. Perzanowski, J. Schultz, Legislating Digital Exhaustion, *Berkeley Technology Law Journal*, Vol. 29, Iss. 3, 2014, 1545.

[14] V. Spasić, *n. djelo*, 96.

[15] Committee of Intellectual Property in the Emerging Information Infrastructure, *The Digital Dilemma - Intellectual Property in the Information Age*, National Academy of Sciences, National Academy Press Washington 2000, 28-39; S. Marković, *Pravo intelektualne svojine i informaciono društvo*, Službeni glasnik, Beograd, 2014, 143-146.

U digitalnom okruženju pojačala se prekogranična upotreba dok su se korisnicima otvorile nove mogućnosti za pristupanje sadržaju zaštićenom autorskim pravom.[16] Uvođenjem elektronske trgovine i digitalizacije proizvoda dovelo je do povećanja sajber kriminaliteta. Lica koja se bave falsifikovanjem i piraterijom autorskih djela kao i predmeta srodnih prava, iskorišćavaju ih u fazi tzv. nultih troškova i ogromne zarade, jer ne učestvuju u stvaranju autorskih djela niti pribavljaju od autora ovlašćenja za njihovo iskorišćavanje. Autori snose visoke početne troškove za izradu autorskih djela, dok falsifikatori zbog razvoja tehnologije snose niske troškove reprodukcije i distribucije tih djela.[17]

Posljedice na tržištu mogu biti ozbiljne jer dolazi do nelojalne konkurencije i distorzije cijena između piratskih proizvoda koji se prodaju po nerealno niskim cijenama i originalnih proizvoda čije su cijene visoke. Sami potrošači doprinose širenju ovakvih pojava jer svjesno kupuju proizvode za koje znaju da su falsifikati i plaćanjem nerealno niske cijene prihvataju rizik kupovine.[18] Ovakva praksa predmet je preispitivanja mnogih zakonodavaca. Autorsko pravo trenutno ide u pravcu jačanja pravne zaštite autora djela. Tome doprinose i rad međunarodnih organizacija a posebno Svjetske trgovinske organizacije (WTO) i Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu (WIPO).

3. Razvoj autorskog prava u EU

Ostvarivanje slobodnog prometa robe u EU zamišljeno je postepenim uspostavljanjem različitih oblika ekonomskih integracija od carinske unije do unutrašnjeg tržišta kroz sprovođenje odgovarajućih mjera koje to karakterišu.[19] Neke od tih mjera su preuzete i u oblasti autorskog i srodnih prava. Ova prava su bila isključivo regulisana nacionalnim propisima država članica. Da bi prevazišli načelo teritorijalnosti autorskog prava, organi Evropske unije su počeli sa donošenjem direktiva kojima bi harmonizovali nacionalne propise iz ove oblasti. Osnov za intervenciju u oblasti autorskog prava organima EU su bili član 26. i član 114. Ugovora o funkcionisanju EU. Prvu direktivu iz oblasti autorskog prava organi EU su donijeli 1991. godine i to Direktivu Savjeta 91/250/EEC od 14. maja

[16] M. Boban, D. Šago, "Nova europska direktiva o autorskim pravima na digitalnom tržištu – građanskopravna provedba u EU", u: Zbornik radova sa sedamnaestog međunarodnog savjetovanja *Aktuelnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse*, (ur. S. Horović), Mostar, 2019, 312.

[17] K. Damnjanović, *n. djelo*, 21.

[18] *Isto*., 22.

[19] Vid. R. Vukadinović, J. Vukadinović Marković, *Uvod u institucije i pravo Evropske unije*, Udruženje za evropsko pravo, Kragujevac, 2016, 184.

1991. godine o pravnoj zaštiti kompjuterskih programa.[20] Prvobitna harmonizacija autorskog prava je bila "vertikalna" da bi kasnijim propisima počeli i "horizontalnu" harmonizaciju[21] čiju primjenu je potvrdio i Evropski sud pravde u svojim predmetima.[22] To je doprinijelo većoj pravnoj sigurnosti.

Tržište EU se postepeno prilagođavalo elektronskoj trgovini robom i uslugama. Internet i društvene mreže su posebno doprinijeli tome. Posljednjih godina funkcionisanje tržišta internetskog sadržaja postalo je složenije. Usluge dijeljenja sadržaja putem interneta koje osiguravaju pristup velikoj količini sadržaja zaštićenog autorskim pravom koji su učitali njihovi korisnici postale su glavni izvor pristupa sadržaju na internetu. Internetske su usluge način za pružanje šireg pristupa kulturnim i kreativnim djelima te nude kulturnoj i kreativnoj industriji velike prilike za razvoj novih poslovnih modela. Međutim, iako omogućuju raznolikost i lakoću pristupa sadržaju, donose i izazove kada se sadržaj zaštićen autorskim pravom učita bez prethodnog odobrenja nosioca prava. Postoji pravna nesigurnost u pogledu toga obavljaju li pružatelji tih usluga radnje relevantne za autorsko pravo i trebaju li odobrenje nosioca prava za sadržaj koji su učitali njihovi korisnici koji nemaju potrebna prava u učitanom sadržaju, ne dovodeći u pitanje primjenu izuzetaka i ograničenja predviđenih zakonima. Ta nesigurnost utiče na mogućnost nosilaca prava da utvrde koriste li se njihova djela i drugi predmeti zaštite i pod kojim uslovima te na njihovu mogućnost ostvarivanja odgovarajuće naknade za takvo korištenje.[23] Nacionalni propisi su bili neujednačeni ili određena pitanja nisu uopšte regulisali.

Pravo EU je moralo odgovoriti na novonastale izazove. Osnivački ugovori ne sadrže detaljne odredbe o autorskom i srodnim pravima. Savjet i Evropski parlament su usvojili više direktiva iz oblasti autorskog prava. Neke od njih, koje su i danas na snazi su: Direktiva 96/9/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 11. marta 1996. o pravnoj zaštiti baza podataka,[24] Direktiva 2000/31/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 8. juna 2000. o određenim pravnim aspektima usluga

---

[20] Council Directive 91/250/EEC of 14 May 1991 on the legal protection of computer programs, OJ L 122, 17.5.1991.

[21] Vid. T. Margoni, "The Harmonisation of EU Copyright Law: The Originality Standard", u: M. Perry (ed.), *Global Governance of Intellectual Property in the 21st Centur,* Springer International Publishin, Switzerland, 2016, 85-105.

[22] Vid. M. Favale, M. Kretschmer, P. C. Torremans, "Is there an EU Copyright Jurisprudence? An Empirical Analysis of the Workings of the European Court of Justice", *The Modern Law Review*, Vol. 79, Iss. 1, 2016, 31-75.

[23] Vid. paragraf 61. preambule Direktive (EU) 2019/790.

[24] Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases, OJ L 77, 27.3.1996.

informacionog društva na unutarnjem tržištu, posebno elektronske trgovine (Direktiva o elektronskoj trgovini),[25] Direktiva 2001/29/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 22. maja 2001. godine o usklađivanju određenih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informacionom društvu,[26] Direktiva 2006/115/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 12. decembra 2006. godine o pravu iznajmljivanja i pravu posuđivanja te o određenim autorskom pravu i srodnim pravima u oblasti intelektualne svojine,[27] Direktiva 2009/24/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 23. aprila 2009. godine o pravnoj zaštiti kompjuterskih programa,[28] Direktiva 2012/28/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 25. oktobra 2012. o određenim dozvoljenim korišćenjima djela siročadi,[29] Direktiva 2014/26/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 26. februara 2014. o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava i srodnih prava te izdavanju odobrenja za više državnih područja za prava na internetsko korišćenje muzičkih djela na unutrašnjem tržištu,[30] Direktiva (EU) 2019/790 Evropskog parlamenta i Savjeta od 17. aprila 2019. o autorskim i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni Direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ.[31]

Preko dvadeset osam godina pravo EU putem direktiva harmonizuje nacionalne propise u oblasti autorskog i srodnih prava. U tom periodu određene direktive su zamjenjene novim putem kodifikacijskih tekstova. To znači da Evropska komisija kontinuirano prati razvoj autorskog i srodnih prava u EU. Usvojena rješenja nisu uvijek ispunila očekivanja svih zainteresovanih strana što je vidljivo

---

[25] Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce), OJ L 178, 17.7.2000.

[26] Directive 2001/29/EC of 22 May 2001 on the harmonization of certain aspects of copyright and related rights in the information society, OJ L167/10, 22.6.2001.

[27] Directive 2006/115/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on rental right and lending right and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property, OJ L376/28, 27.12.2006.

[28] Directive 2009/24/EC of 23 April 2009 on the legal protection of computer programs, OJ L111/16, 5.5.2009.

[29] Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works, OJ L 299, 27.10.2012.

[30] Directive 2014/26/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on collective management of copyright and related rights and multi-territorial licensing of rights in musical works for online use in the internal market, OJ L 84, 20.3.2014.

[31] Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC, OJ L 130, 17.5.2019.

pri usvajanju Direktive (EU) 2019/790 o autorskim i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu, jer su korisnici interneta pružali otpor usvajanju ove direktive. Međutim, problemi koji nastanu u njenoj primjeni će se moći otkloniti u budućnosti prilikom revizije iste, dok će tumačenja davati Evropski sud pravde.

4. Digitalizacija i autorsko pravo u EU

Ugovorom o osnivanju EU predviđa se uspostavljanje unutrašnjeg tržišta i uvođenje sistema koji će spriječiti narušavanje konkurencije, a usklađivanje zakonodavstva država članica u oblasti autorskog i srodnih prava doprinosi ostvarivanju ovih ciljeva. Autorsko i srodna prava imaju važnu ulogu jer štite i podstiču razvoj i stavljanje na tržište novih proizvoda i usluga i stvaranje i iskorišćavanje njihovih kreativnih sadržaja. Bez usklađivanja na nivou Unije, zakonodavne djelatnosti na nacionalnom nivou koje će biti započete zbog novih tehnoloških izazova dovešće do značajnih razlika u zaštiti, a time i do ograničenja slobodnog kretanja robe i usluga koje sadrže intelektualnu svojinu ili se zasnivaju na intelektualnoj svojini što dovodi do ponovnog cijepanja unutrašnjeg tržišta i pravne nesigurnosti.[32]

EU je u tom smislu donijela Direktivu 2001/29/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 22. maja 2001. godine o usklađivanju određenih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informacionom društvu koja se odnosi na pravnu zaštitu autorskog i srodnih prava u okviru unutrašnjeg tržišta sa posebnim naglaskom na informaciono društvo. Direktiva 2001/29/EZ propisuje pravo reprodukovanja, pravo saopštavanja autorskog djela javnosti i pravo stavljanja drugih predmeta zaštite na raspolaganje javnosti, kao i pravo distribucije od strane autora, ali propisuje određene izuzetke i ograničenja. Takođe, propisuje i zaštitu tehničkih mjera i podataka o upravljanju pravima. Na osnovu ove Direktive, države članice moraju predvidjeti odgovarajuću pravnu zaštitu protiv izbjegavanja djelotvornih tehničkih mjera protiv lica koja to rade. One moraju predvidjeti odgovarajuću pravnu zaštitu protiv proizvodnje, uvoza, distribucije, prodaje, iznajmljivanja, oglašavanja prodaje ili iznajmljivanja ili posjedovanja u komercijalne svrhe uređaja, proizvoda ili sastavnih dijelova ili pružanja usluga koje se promovišu, oglašavaju ili prodaju na tržištu sa ciljem izbjegavanja mjera, ili imaju samo ograničenu komercijalnu svrhu ili ograničenu upotrebu koja nije izbjegavanje, ili su prvenstveno dizajnirani, proizvedeni ili izrađeni sa ciljem omogućavanja ili olakšavanja izbjegavanja bilo kojih djelotvornih tehničkih

[32] Vid. tačke 1, 2. i 6. preambule Direktive 2001/29/EZ.

mjera.[33] Tehnička mjera se može definisati kao svaka tehnologija, uređaj ili sastavni dio napravljen da u redovnom djelovanju sprečava ili ograničava radnje, u odnosu na djela ili druge predmete zaštite, a koje nisu odobrene od nosioca autorskog ili srodnog prava kako je propisano zakonom ili pravom *sui generis*. Tehnička mjera je djelotvorna kad nosilac autorskog ili srodnog prava, korišćenje zaštićenog djela ili drugog predmeta zaštite ograničava putem primjene kontrole pristupa ili zaštićenog postupka, kao što je enkripcija, premetanje ili druga izmjena djela ili drugog predmeta zaštite, ili putem nadzora umnožavanja kojima se postiže cilj zaštite.[34] Takođe, države članice moraju predvidjeti odgovarajuću pravnu zaštitu protiv svakog lica koje svjesno obavlja bez ovlašćenja nosioca prava uklanjanje i promjenu podataka o upravljanju pravima u elektronskom obliku ili distribuira, uvozi u svrhu distribucije, emituje, saopštava javnosti ili stavlja na raspolaganje javnosti djela ili druge predmete zaštite koji su zaštićeni a sa kojih su podaci o upravljanju pravima u elektronskom obliku uklonjeni ili preinačeni bez ovlašćenja, ako to lice zna ili može znati da svojim postupcima uzrokuje, omogućava, olakšava ili prikriva povredu bilo kojeg autorskog ili srodnog prava predviđenog zakonom.[35]

Direktiva 2001/29/EZ je nesumnjivo izvršila harmonizaciju autorskog i srodnih prava država članica EU, ali nije mogla da pokrije sva neriješena pitanja autorskog i srodnih prava koja su nastala širenjem digitalizacije i svih novih tehnoloških mogućnosti koje je ona donijela. U tom smislu, trebala je njena dopuna ili sasvim nova direktiva koja bi se posebno osvrnula na pitanje digitalizacije i autorsko i srodna prava.

Evropska komisija je u svojoj Komunikaciji COM(2015) 626 final od 9. decembra 2015. pod nazivom "U susret modernom evropskom okviru za autorsko pravo", opisala ciljane mjere i dugoročnu viziju za modernizaciju pravila o autorskim pravima. Prema Komunikaciji Komisije digitalne tehnologije, rasprostranjene širokopojasne veze i oslanjanja na internet u svakodnevnom životu promijenili su način proizvodnje, distribucije i upotrebe kreativnog sadržaja. Zajedno sa načelima unutrašnjeg tržišta u pogledu slobodnog kretanja robe i usluga, propisima EU o tržišnoj konkurenciji, te medijskim i kulturnim politikama, autorska prava su sastavni dio propisa pomoću kojeg se upravlja protokom kreativnog sadržaja širom EU. Prema Komisiji posebno je neophodno ojačati jedinstveno digitalno tržište i povećati nivo usklađenosti postojećih propisa o autorskim pravima u EU sa naglaskom na područja povezana sa teritorijalnošću

[33] Vid. član 6. stav 1. i stav 2. Direktive 2001/29/EZ.

[34] Vid. član 6. stav 3. Direktive 2001/29/EZ.

[35] Vid. član 7. stav 1. Direktive 2001/29/EZ.

autorskih prava kako bi se i dalje ostvarivali postavljeni ciljevi pa čak i prilagođavanjem propisa autorskog prava novoj tehnološkoj stvarnosti. EU bi trebala težiti većoj dostupnosti usluga internetskog sadržaja ("bez granica") kako bi korisnicima omogućila brži pristup i veći izbor informacija. Poboljšanjem jedinstvenog digitalnog tržišta stvaraocima i kulturnim industrijama se pruža prilika da prošire krug korisnika njihovih djela i da budu konkurentniji na međunarodnom tržištu. Međutim, sa sadržajima koji su zaštićeni autorskim pravom prekogranična upotreba nije slobodna zbog načela teritorijalnosti.[36]

Da bi se problem sa jedinstvenim digitalnim tržištem i zaštitom autorskih i srodnih prava bar donekle riješio, usvojena je Direktiva (EU) 2019/790 Evropskog parlamenta i Savjeta od 17. aprila 2019. o autorskim i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni Direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ.

Direktivom (EU) 2019/790 predviđaju se pravila za prilagođavanje određenih izuzetaka i ograničenja autorskog prava i srodnih prava u digitalnim i prekograničnim okruženjima, te mjere za olakšavanje određenih praksi licenciranja, posebno, ali ne samo u pogledu širenja djela i drugih predmeta zaštite nedostupnih na tržištu i internetske dostupnosti audiovizuelnih djela na platformama za video na zahtjev s ciljem osiguranja šireg pristupa sadržaju. Ona sadrži i pravila kojima se olakšava korištenje sadržaja u javnom interesu.

Novim tehnologijama je omogućena automatska računarska analiza informacija u digitalnom obliku kao što su tekstovi, zvukovi, slike ili podaci. Ova automatska računarska analiza se zove pretraga teksta i podataka.[37] Njome se omogućava obrada velikih količina informacija radi sticanja novog znanja i otkrivanja novih trendova koja posebno doprinose razvoju inovacija na univerzitetima, naučnim istraživačkim institucijama i institucijama kulturne baštine. Problem sa pretragom teksta i podataka je u pravnoj nesigurnosti u pogledu mjere do koje se mogu obavljati pa je, između ostalog, Direktiva (EU) 2019/790 uredila i ovo pitanje.

Direktiva (EU) 2019/790 propisuje mjere za prilagođavanje izuzetaka i ograničenja u digitalnom i prekograničnom okruženju i to pretragu teksta i

---

[36] Vid. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Towards a modern, more European copyright framework*, COM(2015) 626 final, Brussels, 9.12.2019.

[37] Više o pretraživanju teksta i podataka vid. S, Radovanović, "Otvorena nauka i autorsko pravo, s posebnim osvrtom na prijedlog Direktive EU o autorskom pravu na jedinstvenom digitalnom tržištu", u: *Zbornik Intelektualna svojina i internet 2018*, (ur. D. Popović), Beograd, 2018, 28-31.

podataka u svrhu naučnog istraživanja, izuzetke ili ograničenja za potrebe pretraživanja teksta i podataka, korišćenje djela i drugih predmeta zaštite u digitalnoj i prekograničnoj nastavi i očuvanje kulturne baštine.

Direktiva (EU) 2019/790 posebno uređuje mjere za poboljšanje prakse licenciranja i osiguravanja šireg pristupa sadržaju za djela i druge predmete zaštite nedostupne na tržištu kroz korišćenje djela i drugih predmeta zaštite nedostupnih na tržištu od strane institucija kulturne baštine, prekogranično korišćenje, mjere informisanja i dijalog sa učesnicima. Kod mjera za olakšavanje kolektivnog licenciranja propisuje kolektivno licenciranje sa proširenim djelovanjem, pristup audiovizuelnim djelima na platformama za video na zahtjev i njihovu dostupnost putem mehanizma za pregovaranje i djela vizuelne umjetnosti u javnom domenu.

Direktiva (EU) 2019/790 takođe propisuje mjere za stvaranje tržišta za autorsko pravo koje dobro funkcioniše, tj, pravo na publikacije i zaštitu informativnih publikacija u pogledu internetskih korišćenja, potraživanje pravične naknade, određene vrste korišćenja zaštićenog sadržaja u okviru internetskih usluga kroz korišćenje zaštićenog sadržaja od strane pružaoca usluge dijeljenja sadržaja putem interneta, pravičnu naknadu u ugovorima o iskorišćavanju sklopljenim sa autorima i izvođačima u skladu sa načelom odgovarajuće i srazmjerne naknade, obaveze transparentnosti, mehanizam za izmjenu ugovora, postupak alternativnog rješavanja sporova i pravo na opoziv.

Mjerama predviđenima Direktivom (EU) 2019/790 za olakšavanje kolektivnog licenciranja prava u pogledu djela ili drugih predmeta zaštite nedostupnih na tržištu koji su dio stalne postave institucija kulturne baštine ne bi se smjelo dovoditi u pitanje korišćenje tih djela ili drugih predmeta zaštite u okviru izuzetaka ili ograničenja predviđenih pravom EU, ili u okviru drugih licenci sa proširenim djelovanjem, ako te licence nisu utemeljene na statusu nedostupnosti na tržištu obuhvaćenih djela ili drugih predmeta zaštite. Tim se mjerama ne bi smjeli dovoditi u pitanje ni nacionalni mehanizmi za korišćenje djela ili drugih predmeta zaštite nedostupnih na tržištu koji se temelje na licencama između organizacija za kolektivno ostvarivanje prava i korisnika koji nisu institucije kulturne baštine.[38]

Usvajanjem Direktive (EU) 2019/790, mnogi korisnici smatraju da ona dovodi do cenzure i da će njena primjena promijeniti dosadašnju upotrebu interneta jer je prevashodno namjenjena zaštiti autora i njihovih prava. Prilikom usvajanja ove Direktive bilo je otpora pa čak i protesta od strane korisnika.

[38] Tačka 43. preambule Direktive (EU) 2019/790.

Korisnici su navikli da svakodnevno i slobodno putem društvenih mreža i platformi, prevashodno *YouTube*-a, *Twitter*-a i *Facebook*-a prenose, modifikuju, dijele različit sadržaj koji je nečiji tuđi intelektualni rad i koji je pod autorskom zaštitom a da pri tom ne plaćaju nikakve autorske naknade. Svrha usvojene Direktive je da postigne zaštitu autorskih prava i omogući autorima da dobiju naknadu za autorska djela na kojima *online* platforme poput *Google*-a i *Facebook*-a zarađuju a da pri tom ne ograničava slobodu dijeljenja i razmjene informacija na internetu. Direktiva od ove obaveze isključuje *online* enciklopedije poput *Wikipedia*-e, *Dropbox*-a i pružaoce *online* usluga na kojima je sadržaj objavljen uz autorizaciju nosioca prava.[39]

Interesi velikih multinacionalnih kompanija koji su giganti na internetu, medijske kuće, istaknuti muzičari i uticajni autori su doprinijeli oblikovanju ove Direktive. Krajnji korisnici nisu imali taj uticaj iako su se suprotstavljali usvajanju iste. Međutim, primjena Direktive (EU) 2019/790 i praksa Evropskog suda pravde u sporovima i preliminarnim pitanjima koja budu rješavana pred njim po pitanju iste, u budućnosti će pokazati da li je ona bila adekvatan odgovor prava EU u oblasti autorskog i srodnih prava na razvoj digitalizacije i njen uticaj.

5. Zaključak

Autorsko pravo se razvijalo paralelno sa razvojem novih tehnologija čime je poboljšavalo standard života čovjeka i doprinosilo njegovom blagostanju. Naravno, brz razvoj tehnologija u prošlom vijeku nije mogao biti adekvatno ispraćen nacionalnim i međunarodnim propisima u mnogim oblastima prava pa tako ni u granama prava intelektualne svojine. Pojavom digitalizacije u propisima koji regulišu autorska prava nastale su pravne praznine ili postojeći pravni okvir nije bio adekvatan da odgovori na novonastale izazove. Zbog toga autorsko pravo prolazi kroz period prilagođavanja digitalnom okruženju i novonastalim oblicima iskorišćavanja autorskih djela.

U okviru EU ne postoji unifikacija propisa autorskog prava kao što je to slučaj sa žigom EU i dizajnom EU. Države članice EU vrše harmonizaciju svojih propisa iz oblasti autorskog prava i zbog toga je na nivou EU usvojeno više direktiva. Digitalizacija nije ostavila ravnodušnim ni autorsko pravo EU pa su u tom smislu, između ostalog, donesene Direktiva 2001/29/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 22. maja 2001. godine o usklađivanju određenih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informacionom društvu i Direktiva (EU) 2019/790 Evropskog parlamenta i Savjeta od 17. aprila 2019. o autorskim i srodnim

[39] M. Boban, D. Šago, *n. članak*, 313.

pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni Direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ.

Ove direktive vrše harmonizaciju nacionalnih propisa država članica EU. Njima je propisan okvir pravne zaštite autorskog i srodnih prava na jedinstvenom digitalnom tržištu.

Direktiva (EU) 2019/790 je iskorak dalje u oblasti autorskog i srodnih prava u EU sa posebnim akcentom na uticaj digitalizacije, međutim, njeni efekti će biti vidljivi tek po protoku određenog vremena. Krajnji korisnici nisu imali dovoljan uticaj na izradu ove direktive, a autorima je pružena značajna pravna zaštita. U praksi će postojati problemi od strane korisnika koji su navikli na liberalan režim upotrebe interneta i prenosa podataka putem njega, ne mareći previše za povrede autorskih prava. U primjeni ove Direktive može se očekivati veći broj sudskih sporova i strožija sudska zaštita autorskih i srodnih prava.

Njegoslav Jović*

The Effect of Digitalization on the Development of Copyright in the European Union

Summary

Author's works in a classical, analogous form, through the development of digitization, leave the markets to acts in digital form. The European Union (EU) market is no longer just a single (internal) market, it is also becoming a single digital market. With the development of technology, copyright is also developing. Existing national laws as well as EU regulations can hardly adequately follow these changes. In this sense, several secondary regulations were adopted in the EU and the last was adopted in May 2019. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2019 on copyright and related rights in a single digital market and amending the Directive 96/9/EC and 2001/29/EC.

The subject of this paper will be the analysis of EU regulations related to the development of copyright and related rights in order to adapt them to the digital

* Senior assistant, University of Banja Luka, Faculty of Law, njegoslav.jovic@pf.unibl.org.

environment. An analysis of EU regulations should give us an answer to the question of whether copyright law in the EU has been developed at a level that can track digitization and its accompanying phenomena.

Keywords: copyright, digitization, a single digital market, EU law.